

BRIGITTE HAMANNOVÁ

HITLERŮV UŠLECHTILÝ ŽID

Život Eduarda Blocha, lékaře chudých

PROSTOR

Brigitte Hamannová
Hitlerův ušlechtilý Žid
Život Eduarda Blocha, lékaře chudých

PROSTOR

Brigitte Hamannová

HITLERŮV UŠLECHTILÝ ŽID

Život Eduarda Blocha, lékaře chudých

přeložil Petr Dvořáček

Originally published under the title:
Brigitte Hamann, *Hitlers Edeljude*.
Das Leben des Armenarztes Eduard Bloch

© Piper Verlag GmbH, München 2008
Czech edition © PROSTOR, 2012
Translation © Petr Dvořáček, 2012

ISBN 978-80-7260-271-1

Obsah

Předmluva	11
1. Rodina Blochových v Hluboké nad Vltavou	15
U Schwarzenbergů	15
Rodina Blochových	18
Gymnázium v Českých Budějovicích	23
2. Studentem v Praze	25
Na německé Univerzitě Karlově	25
Rozbroje v Čechách	29
Badeniho krize	31
Eduard Bloch mezi frontami	34
3. Lékařem v Linci	37
Horní Rakousy	37
Linecká Židovská obec	41
Antisemitismus a hnutí opačné	43
Na skok v Drážďanech	46
Zpět v Linci	48
4. Rodina Kafkových	51
Zasnoubení	51
Sigmund a Hermine Kafkovi	54
Rudolf Kafka, šéf-junior	56
Eduard Bloch a Lilli Kafková vstupují do manželství	61
Exkurz: Rudolf a Käthe	66
5. Klara Hitlerová	76
Nepříznivá diagnóza	76
Hitlerova rodina	79
Smrt Klary Hitlerové	82
Adolf opouští Linec	88
Předválečná léta	91
Rudolf Steiner v Linci	94
Rodinné záležitosti	95

6. První světová válka	99
Atentát s netušenými následky	99
Masový útěk z Východu	104
Nyní i válka s Itálií	105
Všední válečný den	107
Pokusy o mír	112
Antisemitismus za války	116
Leopold Poetsch radí svým žačkám	119
Podunajská monarchie v rozkladu	123
7. Rakouská republika	127
Německé Rakousko	127
Rodinné záležitosti	135
Poválečné strádání	139
Trude Blochová mezi přívrženci Rudolfa Steinera	140
Spolkový kancléř a prelát: Ignaz Seipel	144
Schindlerovi a Kafkovi	148
Trude Blochová si bere Franze Krena	151
Linecká Židovská obec po roce 1918	153
Hitler hledá kontakt s vlastní	160
8. Chaotické časy	166
Sociální bída a politický spor	166
Nacionální socialisté získávají	170
Blochovi a Kafkovi	172
Linecká Židovská obec se stmeluje	178
Světová hospodářská krize	180
Austrofašisté a nacionální socialisté	184
Nacisté na postupu	189
Rozporuplný biskup Gföllner	192
9. Diktátoři	194
Hitler německým říšským kancléřem	194
Dollfušův režim	197
Hitler navazuje osobní kontakt s lineckými občany	200
Rok 1934	203
Vražda kancléře Dollfuše	209
Bankrot firmy Kafka	212
Hitler okouzluje Rakušany	215
Linecký učitel Eduard Huemer na návštěvě u Hitlera	217
Návštěvníci na Berghofu	221
Rakousko za Schuschniggovy vlády	224
Nacisté si jsou jisti svým vítězstvím	226

10. Anšlus	230
Březen 1938	230
Dvanáctý březen	237
Hitlerův příjezd do domovského města a „ušlechtilý Žid“	243
Linec opojen radostí	246
Neděle 13. března	249
Zatýkání	252
Hitler ve Vídni	254
11. Oběti anšlusu	256
Útěky, zatýkání, vraždy a sebevraždy	256
Útrapy Židů a transporty do Dachau	263
Eduard Bloch dostává zvláštní status	264
Max Hirschfeld a Ústředna pro židovské vystěhovalectví	267
Politika ve škole	272
12. Eduard Bloch jako chránělec Gestapa	280
Hitlerovy pohlednice jako výraz díky	280
Hitlerovi staří židovští přátelé ve Vídni	283
Hitler se setkává s Augustem Kubizekem, přítelem z mládí	287
Zatčení Franze Krena	292
Vůdcovský kult	295
Příbuzní Blochových a Kafkových ve zlých časech	298
„Linec, město Vůdcova patronátu“	300
Ještě jednou „ušlechtilý Žid“	307
Podzim 1938: vpád na sudetská území	310
Eduard Bloch přichází o práci	316
Renato Attilio Bleibtreu	319
13. „Říšská křišťálová noc“	327
Prehistorie 9. listopadu	327
Linecký chrám v plamenech	329
Zápas o dvě pohlednice	332
Exkurz: Attilio (Attila, Renato, Ottilio, Otto) Bleibtreu	337
Masové zatýkání židovských mužů i v Linci	342
Bloch podporuje Maxe Hirschfelda	346
Březen 1939: Hitlerův vpád do Prahy	351
14. Transporty dětí do Anglie	356
Záchranná akce pro „neárijské“ děti	356
Georg a Johanna opouštějí Linec	361
Obavy z války	367
Konec dětských transportů	369

15. Válka a útěky	371
Německý útok na Polsko	371
Strach o děti v Anglii	375
Krenovi prchají do New Yorku	377
Blochovi chtějí „vycestovat“	378
Poslední pokus ve věci Hitlerových pohlednic	380
Útěky a úmrtí	382
Kafkovi prchají přes jižní Francii do Chicaga	385
Severní Francie kapituluje	390
George a Joanne smějí do USA	391
Poslední linečtí Židé	394
Blochovi bojují o výjezd	395
Dlouhá jízda	400
V Lisabonu	403
Na širém moři	410
16. Život rodiny v Bronxu	413
Šťastné shledání	413
Interview pro <i>Collier's</i>	416
Reakce na interview	421
Skromný život v New Yorku	423
Válka přerůstá ve druhou světovou válku	426
Návštěva psychologů	429
Smrt Eduarda Blocha	432
Množí se oznámení o úmrtích	436
Stěhování	442
Drama téměř satyrské: Bloch a psychohistorie	448
Kritický vnuk George	453
Poděkování	455
<i>Seznam zkratk a archivů</i>	457
<i>Původ ilustrací</i>	459
<i>Jmenný rejstřík</i>	460
<i>Poznámka překladatele</i>	471

Předmluva

Habent sua fata libelli. Tato věta ze 3. století, ze které svébytnou moudrost učinili už staří Římané, se hodí i na tuto knihu. Protože i knihy mají pochopitelně své osudy a svou historii. A o historii toho, jak vznikla, bych nechtěla její čtenáře připravit:

Dnes je tomu už deset let, co jsem na rakouském velvyslanectví ve Washingtonu měla přednášku o *Hitlerově Vídni*,¹ o mé tehdy nové a do angličtiny dosud nepřeložené knize. Vzhledem k tomu, že jsem posluchačům chtěla nabídnout co nejvíce amerických aspektů, hovořila jsem i o dr. Eduardu Blochovi, lineckém lékaři, jenž zemřel roku 1945 v New Yorku. Roku 1907 byl posledním domácím lékařem Klary Hitlerové, matky Adolfa Hitlera.

Tomuto skromnému lineckému lékaři chudých dal Hitler ještě po vpádu do Rakouska roku 1938 přízvisko „ušlechtilý Žid“ a přiznal mu zcela mimořádná privilegia, třebaže se Bloch odmítal vzdát svého židovského náboženství. Dostalo se mu ochrany lineckého Gestapa, směl se ženou zůstat ve svém bytě. Oba žili mimo dosah všemožných antisemitských nařízení. Hugo Gold, historik středoevropského Židovstva, charakterizoval proto zcela neobvyklý Blochův osud v Hitlerově říši jako „zlou ironii dějin“.

V diskusi, která následovala po přednášce, se přihlásil o slovo jeden muž. Představil se jako dr. John S. Kafka, synovec Eduarda Blocha. To, že to je mezinárodně uznávaný psychoanalytik, jsem se dozvěděla až později. Už předtím četl mou knihu v němčině a projevil naprostý souhlas s tím, co jsem v ní o jeho strýci napsala. Požádala jsem ho, aby si se mnou po diskusi ještě v klidu pohovořil. To byl začátek do dnes trvajícího přátelství s Johnem a jeho ženou Marian, přátelství přes hranice kontinentů, se setkáními ve Washingtonu a ve Vídni.

V době, kdy jsem pracovala na biografii Winifred Wagnerové, jsem

1/ Brigitte Hamannová: *Hitlerova Vídeň. Diktátorova učednická léta*, přeložila Alena Bláhová, Prostor, Praha 1999, 2. vydání 2011.

se zároveň stále víc dozvíдалa i o osudu Eduarda Blocha a o rozvětvené rodině Blochových a Kafkových z Lince. John mi zodpověděl všechny moje otázky a poslal mi kopie ze svého bohatého soukromého archivu. A já jsem si zas vyhledala své staré archivní materiály z Berlína a Koblence, které jsem k Blochově osobě shromáždila už pro *Hitlerovu Vídeň*.

Pak se přihlásil jeden starý vídeňský známý, prof. dr. Michael Daxner, tehdy rektor oldenburgské univerzity: přečetl si *Hitlerovu Vídeň* a rovněž se mnou chtěl hovořit o Eduardu Blochovi. Má prý rukopisné vzpomínky vzdálené příbuzné, Käthe Diernesbergerové. Roku 1901, když se Eduard Bloch zasnoubil s Lilli Kafkovou, byla Diernesbergerová v Linci služebnou u Kafků. O několik let později se stala matkou nemanželského dítěte, jehož otcem byl Rudolf Kafka, Johnův strýc. Bylo mi jasné, že tento působivý a vzácný pramen z neobvyklé perspektivy by se dal velmi dobře začlenit do případné knihy o Eduardu Blochovi.

Ale možnost napsat Blochovu biografii se tehdy ještě nenaskýkala. Chyběl mi totiž přístup k nepostradatelnému hlavnímu prameni, totiž k Blochovým rukopisným pamětem, které sepsal v němčině za newyorského exilu. Rukopis byl uložen nejprve u Blochovy jediné dcery Trude, provdané Krenové. Ta ho pak předala svému synovi Georgeovi Krenovi, historikovi na Kansaské univerzitě. Johnovým prostřednictvím jsem s ním navázala písemný kontakt. Vyměňovali jsme si dopisy i svoje knihy a profesor Kren mi konečně napsal, že paměti svého dědečka plánuje vydat sám. Tím byl pro mne projekt blochovské biografie passé.

Roky plynuly. Americké kontakty trvaly i nadále. George Kren, jehož práce se stále tak či onak týkala holokaustu, byl už léta těžce nemocný, ale bádal a psal dál. Zda se někdy skutečně pustil do tématu Eduard Bloch, jsem se nikdy nedozvěděla. Nikterak ovšem nezastíral, jak značné má v souvislosti s tímto velmi osobním tématem problémy a zábrany. Setkávání s dědečkem vyvolávalo u vnuka krajně rozporuplné pocity.

George Kren 24. července 2000 zemřel. V jeho pozůstalosti se našly netknuté vzpomínky Eduarda Blocha v originále. Georgeova vdova Margo Krenová tento důležitý dokument nakonec předala archivu Muzea holokaustu, Holocaust Memorial Museum ve Washingtonu

Warum ich Europa verlassen, und, was ich in Amerika
erreicht habe. (Autobiographie)

von Spectator.

Motto: Wenn etwas ist gewaltiger als das Schicksal,
So ist's der Mensch, der's unerschüttert trägt.

Eine Autobiographie sollte eigentlich einem Selbstbilde glichen,
wenn auch, wie hier, die Grundfarbe desselben bereits vorgerechnet
erscheint. Die Gesichtszüge des Gestaltens sollen scharf und klar
in Erscheinung treten, keinen, wie immer gearteten Hang zur
Schönmalerie erkennen lassen. Deshalb darf auch eine Selbstbiographie
nicht „Fiktion und Wahrheit“, sondern nur ganz rückhaltlose
Wahrheit bieten. Mag auch die Schilderung eines Lebenslaufes
etwas rein Subjectives sein, so muss doch bei Beurteilung der
ursächlichen Zusammenhänge der einzelnen Lebensabschnitte
strenge Objectivität gewahrt werden. Bis zu welchem Grade der
Vollkommenheit dies dem Darstellenden gelungen ist, ist Sache
des vorurteillosen Beobachters.

Ich will versuchen, den Anforderungen desselben möglichst
gerecht zu werden.

Ich wurde am 30. Januar des Jahres 1872 in Frauenberg bei
Budweis in Südböhmen geboren. Frauenberg, ein kleiner Markt-
flecken, ist der Stammsitz des einst mächtigen Fürstengeschlechtes
der Schwarzenberge, das gleichzeitig den Titel der Herzöge von
Rosenberg führte. Der Fürst Carl Schwarzenberg war es, der

- a sice bez jakýchkoli dalších podmínek s tím svázaných. Cesta k biografii Eduarda Blocha, ke knize o Hitlerově „ušlechtilém Židovi“, byla pro mne nyní otevřená.

Nakonec mi John Kafka ještě zprostředkoval kontakt s Blochovou vnučkou Joanne Harrisonovou, mladší sestrou George Krena. Právě ona a její manžel Al formou e-mailů trpělivě odpovídali na řadu mých dosud stále nejasných otázek a velmi velkoryse mi posílali kopie písemností, dokumentů a rodinných fotografií. Tak postupem času vycházelo najevo stále víc o Blochově životě a jeho rodině a rukopis se rozrůstal.

Všem, kdo mi poskytl materiál a pomohli mi, patří můj veliký dík, především Johnu Kafkovi a Joanne a Alovi Harrisonovým. Bez nich by tato kniha vůbec nevznikla.

Ještě vysvětlení k citátům v kurzivě z textů Eduarda Blocha: pasáže pocházející z jeho rukopisných pamětí jsou bez uvozovek i bez čísla poznámky. Kurzivní citáty s uvozovkami pocházejí rovněž od Blocha, ale z různých jiných pramenů. K těm jsou uvedeny poznámky. Bylo tak možno výrazně redukovat poznámkový aparát ve prospěch textu.

Vídeň, červenec 2008

Brigitte Hamannová

1. Rodina Blochových v Hluboké nad Vltavou

U Schwarzenbergů

Eduard Bloch se narodil 30. ledna 1872 v Hluboké nad Vltavou (*Frauenberg an der Moldau*) v jižních Čechách. S velkou pýchou ve svých vzpomínkách píše, že jeho dědeček Joachim Bloch byl dvorním Židem zdejšího majitele panství knížete Schwarzenberga a jako takový měl *na starosti veškeré obchodní transakce velkostatku etc.*¹

Bombastické označení „dvorní Žid“, které Bloch užil, vyvolává asociace na Josepha Süße Oppenheimera, nesmírně bohatého mocného dvorního Žida vévody württemberského v 18. století. O více než sto let později však už žádní dvorní Židé v běžném slova smyslu nikde nefigurovali, a pozice Joachima Blocha u Schwarzenbergů byla nadto nanejvýš skromná. Neměl ani majetek, ani nevedl luxusní život, ani neměl moc či vliv. Zatímco známý „Žid Süß“ a mnozí z jeho kolegů sídlili na skvostných zámcích, Joachim Bloch na Hluboké měl na schwarzenberských pozemcích jen malý dům. Bezpochyby byl věrným služebníkem knížete Jana Adolfa II. (1799–1888) a byl to muž učený a zbožný. To, že Eduard Bloch zvolil pro dědečka označení výraz „dvorní Žid“, naznačuje, že měl sklon k nadsazování, především pokud šlo o vlastní rodinu.

Podle tradovaného podání uprchli Blochovi předci ve středověku z Itálie před pogromem a nakonec se usadili v Čechách. Než přišel dědeček Joachim do Hluboké, žil ve Strážném na Šumavě, rovněž na schwarzenberském panství. Když tam pak velké části lesa zničil

1/ Všechny Blochovy výroky jsou zásadně psány kurzivou. Proto, aby se poznámky zbytečně nerozrůstaly, citáty z Blochových rukopisných pamětí, uváděné ve velmi hojném počtu (Washington, Archiv Holocaust Memorial Museum RG 10.240 Eduard Bloch, Mein Leben), nemají uvozovky ani není připojena poznámka s číslem. Ostatní Blochovy citáty z různých jiných pramenů jsou tištěny rovněž kurzivou, ale s uvozovkami. K nim se vždy váže poznámka.

kůrovec a navíc se nic neurodilo ani na polích, vypukl hladomor. Mnoho rodin se odstěhovalo, mezi nimi i Blochovi. To, že se směli usadit na Hluboké, svědčí o dobrých, vzájemnou důvěrou naplněných vztazích s rodinou Schwarzenbergů.

Joachim Bloch proslul *nejenom svým nápadně krásným vzezřením*, psal obdivně vnuk Eduard, *k velké vážnosti mu však ještě více dopomohla jeho vynikající učenost, dobrotivost a skromnost. Jeho smyslu pro spravedlnost si cenili do té míry, že ho příslušný knížecí úředník vždy pověřoval výkonem soudní pravomoci nad chráněnými Židy*. Chránění Židé byli Židé, na které se po zaplacení poplatku za ochranu vztahoval patronát vrchnosti, zde knížete Schwarzenberga, zároveň byli pověřeni určitými úkoly a požívali některých privilegií. Úkolem Joachima Blocha bylo zažehnávat konflikty mezi knížecím domem a chráněnými Židy: bylo to nepochybně vyznamenání a důkaz velké důvěry.

Při vyměřování trestů měl Joachim Bloch prokazovat velkou vynalézavost. Jednoho delikventa odsoudil například k tomu, aby na židovském hřbitově v Hluboké postavil domek, v němž se odbývala rituální pohřební modlitba. Ještě z pozdních vzpomínek Eduarda Blocha je cítit bolest z toho, že nacisté v březnu 1939 při vpádu do „zbytku Čech“ srovnali starý židovský hřbitov se zemí.

Rod Schwarzenbergů, kolem roku 1900 ještě rozdělený do dvou linií, byl vedle Lichtenštejnů nejbohatší a nejmocnější rodinou v Čechách, vlastnil četné zámky a obrovské rozlohy zemědělské půdy a lesů. Dodnes je předním příslušníkem rodiny vítězný vojevůdce Karel Filip Schwarzenberg, od roku 1813 vrchní velitel spojeneckých vojsk proti Napoleonovi. Ve Vídni ho připomíná pomník na Schwarzenberském náměstí.

Hluboká náležela krumlovské linii Schwarzenbergů. Vládnoucí kníže Jan Adolf II. byl muž politicky spíše zdrženlivý a na svém panství působil jako moderní podnikatel. Podporoval lesnictví a zemědělství, ale už i průmysl. Jeho choť Eleonora, rozená Lichtenštejnová, žena se smyslem pro umění, iniciovala a sledovala přestavbu Hluboké ze starého renesančního zámku v moderní rezidenci v goticko-romantickém stylu anglického historismu, podle vzoru nádherného lichtenštejnského zámku v jihomoravské Lednici. Stavební práce trvaly přes 30 let, do roku 1871. Hluboká byla ve své době považována - vedle

*Kardinál Bedřich
Schwarzenberg,
pražský arcibiskup*

Lednice - za nejkrásnější a největší moderní zámek habsburské monarchie.

Jak mimořádná byla pozice rodiny Schwarzenbergů v habsburské říši, je patrné z toho, že oba bratři knížete Jana Adolfa II. zaujímali klíčové pozice v politice a církvi: Felix Schwarzenberg (1800-1852) byl od roku 1848, kdy úspěšně porazil revoluci, ministerským předsedou a ministrem zahraničí mladičkému, nezkušenému, absolutisticky panujícímu císaři Františku Josefu ve Vídni. Bedřich Schwarzenberg (1809-1885), doktor teologie, sídlil jako politicky mocný a obávaný kardinál a arcibiskup v Praze.

Joachim Bloch se měl těšit zcela zvláštní kardinálově přízni; hrdý vnuk o tom píše takto: *Když dlel kardinál na návštěvě u svého bratra [...] na Hluboké, nikdy neopomněl navštívit mého děda; hodiny a hodiny seděli pak oba tito učenci pospolu a disputovali o nábožensko-filozofických otázkách.* Kardinál velice rád hovořil se vzdělaným Židem hebrejsky.

Jenže dědeček, jak se zjevnou lítostí konstatuje vnuk, *ze skromnosti*

nepřijal nabízenou nobilitaci – podle hesla, jež ozdobil i jeho náhrobek: „Počátkem moudrosti je bohabojnost.“

Blochova rodina obdržela od Schwarzenbergů několik privilegií. Dlouho předtím, než vídeňská vláda dala Židům právo svobody pohybu a další základní práva, poskytovali jim totéž už Schwarzenbergové. Strýc Eduarda Blocha Joachim, bratr jeho otce, byl prvním Židem, jenž směl na cisterciáckém gymnáziu v Budějovicích složit maturitní zkoušku. Později se z něho stal *vynikající lékař*, byl činný jako vojenský lékař a působil též při generálním štábu armády. Eduardův otec Moritz Bloch byl jedním z prvních židovských absolventů pražské filozofické fakulty. Vedle své práce pro Schwarzenbergy pěstoval podle Blocha *hluboko do noci* biblickou vědu.

Celý život měl Eduard Bloch silný sentimentální vztah k vlasti a ještě jako starý muž na ni pěl ódy: *Zámek Hluboká, zbudovaný kolosálním nákladem ve stylu zámku ve Windsoru, je po Versailles považován za nejnádhernější evropský zámek. V jeho nitru se ukrývají nejuvybranější umělecké poklady nezměrných hodnot.*

Rodina Blochových

Po smrti dědečka Joachima převzal jeho funkci na schwarzenberském dvoře na Hluboké Eduardův otec Moritz Bloch. I on vedl podle synovy výpovědi *příkladně zbožný, mravný život; i když vždy dodržoval též náboženské formy, etické zásady náboženství považoval za jeho jádro, mnohem více než praktikování obvyklých forem; na jeho soud v náboženských otázkách se hledělo jako na autoritativní výrok. A dále: Neexistoval v Čechách žádný významný talmudista, jehož moudrosti by nenaslouchal! Slučoval tak velkou znalost hebrejské literatury se světskou učeností.*

Moritz Bloch se oženil s Fanny, dcerou židovského rolníka, jenž v jižních Čechách provozoval i palírnu lihu. Dědeček z matčiny strany podle Blocha *hluboko do noci* studoval biblickou vědu. Měl být tak vážený, že při revoluci roku 1848 byl dokonce zvolen majorem „občanské gardy“: *vyznamenání, jakého se tehdy zřejmě nedostalo žádnému jinému souvěrci!*

Jako nejmladší z pěti dětí měl Eduard zvlášť vroucí vztah k matce. Jí, jak později zdůrazňoval, *vděčil za lásku k židovství, za neochvějnou*

Zámek Hluboká

věrnost dědičné víře, náboženství s jeho zušlechťujícím vlivem; v mužném věku jsem svou věrnost víře obhajoval s tasenou zbraní v ruce. (Mohl mít na mysli potlačování antisemitských nepokojů v Praze kolem roku 1900; viz str. 36.) Ještě ve vysokém věku o ní obdivně hovořil: Moje matka byla ženou mimořádné krásy, srdečného založení svého srdce; byla upravdě zbožnou a nadmíru dobročinnou; nikdy od jejích dveří neodešel s prázdnou žádný člověk dožadující se pomoci, dokonce ani v časech, kdy naše materiální poměry již nebyly nikterak příznivé; její jemnocit, její bystrý rozum, jasné uvažování jí vždy umožnily nalézat pravou cestu.

Eduardovi starší sourozenci se jmenovali Adolf, Emma, Hermine a Eleonore. Z těchto jmen je patrné, že Blochovi, třebaže mluvili česky, se cítili být Němci žijícími v Čechách, stejně jako většina zdejších Židů té doby.

Jeho prvním učitelem byl otec Moritz: *S hlubokým steskem si vzpomínám na vyučování, jehož se mi v prvních letech dostávalo od mého otce.* Eduard krátce navštěvoval malou židovskou školu v Hluboké. Když ji pak nebylo možno vzhledem k velké fluktuaci učitelů udržet, přešlo těch pár židovských žáků na místní českou základní školu, jež

byla podle Blocha *výtečně řízena*. Odpoledne, kdy nebyla škola, jim soukromý učitel poskytoval výuku židovského náboženství a němčiny. Rakouským dějinám se prý učil ve schwarzenberské galerii předků, a sice podle portrétů významných vojevůdců, diplomatů a státníků. Každou sobotu odpoledne ho bral na zámek kastelán: *Bylo to něco na způsob výuky historie s ilustracemi!*

Jak sám píše, v zámecké galerii se formoval i jeho smysl pro krásu, a to na obrazech ne ledajakých, byla mezi nimi řada děl Petera Paula Rubense a Anthonise van Dycka, ale záhy též práce tehdy moderního Hanse Makarta. Na Hluboké bylo i několik památek na Adalberta Stiftera, jenž pocházel z Horní Plané v okrese Český Krumlov a byl oblíbeným autorem kněžny Eleonory. Koupila ze Stifterovy pozůstalosti několik kusů nábytku a instalovala je na Hluboké, například skříň s nohama v podobě delfínů, jež hraje roli ve Stifterově *Pozdním létě*.¹

1/ Hugo Rokyta: *Die böhmischen Länder*, Salzburg 1970, str. 132; Adalbert Stifter: *Pozdní léto*, přeložil Hanuš Karlach, Vitalis, Praha 2005.

Každý den, když si Eduard udělal úkoly do školy, povolal si otec tohoto svého nejmladšího k sobě, aby s ním četl Písmo svaté a učil se židovskou historií: *Naslouchal jsem jeho slovům s očima rozšířenými napětím, ale i s nadšeným obdivem pro svůj národ. Otec, jenž měl velmi obsáhlé historické znalosti, mi objasňoval jednotlivé oddíly židovské historie v jejich příčinných souvislostech se širším děním ve světě dané doby, takže před mým duchovním zrakem vyvstával jasný, ucelený obraz událostí. Žádný úsek židovské historie nezůstal osamocen, každý měl pevný základ v příslušné historii tehdejší doby.* Chlapce silně přitahovaly zejména boje mezi „Římem a Judejí“: *Tímto vyučováním se ve mně vzbudila láska ke studiu historie – a k vědě vůbec.*

O tom, že jeho rodina byla velmi chudá, se Bloch ve svých vzpomínkách nezmiňuje. Z pohledu jeho tří starších sester se naskýtá méně idylický obraz rodiny. Otec totiž Písmo svaté četl samozřejmě jen s oběma syny a pouze je učil hebrejsky. Dcery se učily jen to, co poskytovala místní česká základní škola. Jak později vyprávěla Blochova sestra Lori Plasterská své vnučce Charlotte Guyattové, všechna tři děvčata musela tvrdě pracovat v domě i na zahradě.

Fanny Blochová provozovala s dcerami v jejich malém domě nevelký obchod, aby si trochu přivydělala. Nejhorší to prý bývalo před Vánoci. To musely dívky prodávat kapry, chované v četných rybnících v okolí. Kníže měl totiž zálibu v rybníkářství. Charlotte vzpomínala: „Babička Lori nedokázala nikdy zapomenout, jak tyto ryby ve velké zimě lovila ze zamrzlé vody, až jí ruce chladem zrudly a zhrubly.“ Souhrnně charakterizovala americká vnučka život v domě Blochových na Hluboké takto: „Opravdu se jim nevedlo dobře a museli velmi tvrdě pracovat, aby po celou dobu udrželi oba syny na studiích.“¹

Když všechny tři sestry dospěly, nikdo ani nevznesl otázku ohledně jejich výbavy a věna. Rodiče Blochovi nemohli z finančních důvodů poskytnout ani jedno, ani druhé. Dívky si tudíž nemohly příliš vybírat.

Eduardova nejstarší sestra Emma si vzala drobného obchodníka Perelesse z Březnice. Z jejich syna Otty se stal po mnoha obtížích soudce.

Hermine, prostřední sestra, se vdala za židovského rolníka, jemuž

1/ Soukromý archiv Johna S. Kafky (dále JSK), Charlotte Guyattová v dopise Trude Krenové, 3. 2. 1990.

*Eduardova matka Fanny
jako vdova ve svátečním*

praneteř Charlotte říkala „meser“, lakotný chudšas. Hermine se s ním odstěhovala do malé české vesnice, kde kromě maličkého hospodářství měla i obchod; narodily se jí čtyři děti: syn Wilhelm tvrdě pracoval, aby si vydělal na studium, a stal se soudcem, podobně jako jeho bratranec Otto Pereless. Wilhelmův bratr převzal jejich malý statek, jehož výnosy ani neuživily rodinu. Obě sestry se provdaly rovněž do velmi nuzných poměrů - protože i ony zůstaly bez věna: Ottilie si vzala o 15 let staršího vdovce, podle Charlotte „stejně chudobného“ („miserly“), jako byl její otec. Elsa se vdala za nemajetného židovského řezníka, měla dvě děti a žila v krajně nuzných poměrech. Matka Hermine tak těžce trpěla bezútěšným osudem obou svých dcer, že velmi záhy - rovněž v chudobě - zemřela v jednom útulku.

O tom všem se Eduard Bloch ve svých pamětech nezmiňuje. Naopak vyzdvihuje *dědičný židovský stav rolnický* a jeho *výtečné hospodaření*. Tím vším mohl mít na mysli pouze svého švagra Plasterskyho, manžela své oblíbené sestry Eleonore (Lori). Byl to zámožný židovský

sedlák s nádhernou usedlostí a výnosným obchodem. Plastersky byl velice vážený a podle Blocha tak oblíbený, že ho křesťanští obyvatelé obce zvolili okresním hejtmanem, což byla *pro Žida velmi vzácná pocta*. Lori Plasterská porodila dvanáct dětí, z nichž šest velmi záhy zemřelo. Vnučka Charlotte později o Lori napsala: „Její krása se zasloužila o to, že alespoň ona vyvdala peníze.“¹

Gymnázium v Českých Budějovicích

Když bylo Eduardovi deset let, odstěhoval se do Českých Budějovic, vzdálených dvě hodiny pěší chůze, a začal tam chodit do gymnázia. Byla to bývalá klášterní škola, v níž stále ještě učilo nemálo duchovních: *Takto však duch, jenž na ústavu panoval, zůstal duchem „klášterním“; nejnápadněji se tento vliv uplatňoval při výuce historie a při probírání látky přírodovědných oborů* (tehdy právě zuřil spor o vývojovou teorii Charlese Darwina, kterou církve striktně odmítala); *nějaké zvláštní blahovůli se tu židovští žáci věru těšit nemohli!*

Na této škole v Budějovicích byl Eduard tedy poprvé konfrontován s katolickým antisemitismem – zřejmě i z tohoto důvodu chlapec trpěl silným steskem po Hluboké. Ještě v pokročilém věku vzpomínal Eduard Bloch na bolestná loučení s matkou: *Ještě vidím její dobrotivé oči zalité slzami, když mi při odchodu do místa mých studií s žehnajícím gestem pokládala ruce na hlavu a vysílala mne na cestu mimo rodný dům: „Bud’ požehnán tvůj odchod, bud’ požehnán tvůj návrat. Stále myslí na Boha, pak ani On na tebe nikdy nezapomene!“*

Proto, aby si mohl Eduard v Budějovicích dovolit soukromé lekce milované hebrejštiny, dával mladším žákům doučovací hodiny. Jeho stesk po domově nemizel: *Tesknil jsem netoliko po milovaných rodičích, toužil jsem po každém z oněch mně tak důvěrně známých místeček, po každém stromu i keři. S pláčem jsem často stával na mostě přetínajícím tok řeky Vltavy a toužebně jsem hleděl ku zámku! Touha po domově mne neopustila po celý můj život, ba léty jen sílila!*

Když bylo Eduardovi patnáct let, náhle po krátké nemoci zemřel jeho otec: *Nedokázal jsem tenkrát tu hroznou ránu, jež postihla naši*

1/ Tamtéž.

rodinu, postihnout v celém jejím dosahu, ale později jsem si uvědomil, jak bezpříkladně statečně, jak uvážlivě moje dobrá máti dokázala všechny ty zdánlivě stěží překonatelné obtíže odstraňovat z cesty.

Nezletilý Eduard nyní dostal poručníka, majitele továrny na dřevěné výrobky Philippa Steina.¹ Vdova Fanny prodala dům v Hluboké a přestěhovala se k Eduardovi do Budějovic. Tři dcery byly provdány. Velmi elegantní, urostlý bratr Adolf, k němuž měl Eduard obzvlášť blízko, zůstal starým mládencem a až do konce pracoval jako hlavní účetní v jedné z největších papíren v Čechách.

Vztah sourozenců zůstal přes vzájemné odloučení srdečný; Bloch o tom píše: *Nezpomínám si, že by během té dlouhé řady let nastala jakákoli sebemenší disharmonie! Radost i žal jednoho pociťoval se stejnou intenzitou i ten druhý, a nastala-li někdy nutnost vzájemně si vypomoci, pak každý vyšel tomu druhému až po samo sebezapření vstříc!*

Šestnáctého června 1891 složil devatenáctiletý mladý muž v Budějovicích maturitu a odešel do Prahy. Matka Blochová se přestěhovala ke starší dceři Emmě Perelessově na venkov a mohla si nyní odpočinout ode všech těžkých bojů, jež jí přinesl život a v nichž tak statečně obstála!

1/ Praha UA, dík patří Janě Ratajové.

2. Studentem v Praze

Na německé Univerzitě Karlově

Na podzim 1891 začal Eduard Bloch studovat v Praze, kterou láskyplně nazýval *matkou Židovstva*. Před nástupem na univerzitu se musel rozhodnout mezi univerzitou německou a českou. V roce 1882 byla totiž stará známá pražská Karlova univerzita, založená roku 1348 císařem Karlem IV. jako první univerzita severně od Alp, po násilných národnostních konfliktech mezi Čechy a Němci rozdělena.

Pouze teologická fakulta zůstávala dosud dvojjazyčná, protože jejímu rozdělení se energicky bránil mocný arcibiskup Bedřich Schwarzenberg. Byl toho názoru, že „posláním studujících teologie je být služebníky církve. Církev však nechce rozluky, nýbrž spojení národů v jedno tělo, jehož hlavou je Kristus.“ Rozdělení na dvě části by jen „upevnilo a vyostřilo“ národnostní protiklady.¹

Tak tomu od roku 1882 skutečně bylo. Při četných konfliktech, které rozdělení vyvolalo, se neshody jen vyostřovaly. Tak například němečtí a čeští studenti medicíny celá léta vedli prudké spory o přidělování těžko dostupných mrtvých těl určených k pitvě při studiu anatomie.²

Bloch, jenž ovládal „dokonale němčinu i češtinu slovem i písmem“, jak mu bylo úředně stvrzeno,³ si jako téměř všichni jeho souvěrci bez váhání zvolil starou německou Univerzitu Karlovu. Nezačal však studovat svůj oblíbený obor, starověkou historii. Své rozhodnutí

1/ Vídeň AVA, U-Präs, Kt. 110, 1882.

2/ Brigitte Hamann: „Anton Gindely - ein altösterreichisches Schicksal“, v: Erhard Busek, Gerald Stourzh (edd.): *Nationale Vielfalt und nationales Erbe in Mitteleuropa*, Mnichov 1990, str. 32.

3/ Vídeň KA, Qualifications-Eingabe über den Präsenzdienst vom 1. April bis 30. September 1900 im k. u. k. Garnisons-Spital Nr. 4 in Linz.

odůvodňoval tak, že bylo *pro Žida takřka bez vyhlídek* usilovat o místo gymnaziálního profesora. Vybral si tedy *medicínu, ani ne z příklonu k rodinné tradici, spíše ze snahy mírnit utrpení mých bližních.*

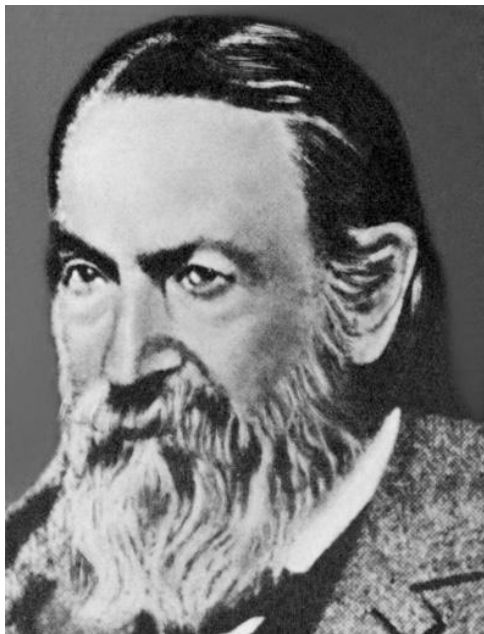
Ale ani na medicíně nebyli Židé příliš vítáni. Profesor Theodor Billroth, v té době nejznámější lékař monarchie, se už roku 1876 bránil údajně příliš velkému počtu židovských studentů medicíny a vyslovil názor, že „Žid právě tak jako Peršan, Francouz, Nizozemec nebo Afričan se nikdy nemůže stát Němcem“. Židům prý chybí „naše německé citění“ spočívající na „středověkém romantismu“. A Billroth doplnil, že „vzdor všem reflexím a individuálním sympatiím ještě dnes cítím kdesi uvnitř mezi čistě německou a židovskou krví tak hlubokou propast, jakou mohl pociťovat Teuton mezi sebou a Féniciánem“.¹

Eduard Bloch se však ze své cesty nedal svést. Však také měl být jeden z jeho předků slavným lékařem v Boloni: *Jisté je, že od nejstarších dob se vždy jeden syn rodiny věnoval studiu medicíny; já sám vlastním jednu velmi starou sklenici s Aeskulapovým symbolem; tuto sklenici obdržel vždy „lékař rodiny“. Tímto způsobem se sklenice od mého strýce, jenž byl skvělým lékařem, dostala i do mého vlastnictví. Tímto strýcem byl dr. Joachim Bloch, bratr Eduardova otce.*

Pro financování svého studia si Eduard našel příjemné místo domácího učitele: byl uveden *do rodiny vysoce váženého továrníka; do tohoto domu docházela řada intelektuálně vynikajících lidí; hodiny, které jsem směl strávit v této společnosti, jsou pro mne nezapomenutelné. Vyučováním dvou synů, kteří navštěvovali gymnázium, jsem byl z velké části zbaven svých nemalých materiálních starostí. Z obou těchto synů se stali lékaři a jako takoví to dotáhli na velevážené pozice; po léta nás spojovalo upřímné přátelství.*

Mladý muž začal studovat s velkým západem. Nesoustředil se jen na medicínu, ale zajímal se i o další oblasti, zvláště když byly zastoupeny významnými profesory. Jako své nejdůležitější univerzitní učitele později vyzvedal zoologa a morfologa Bertholda Hatscheka, experimentálního fyzika a filozofa Ernsta Macha a jako svého oblíbeného učitele uváděl internistu a chirurga Alfreda Pribrama. Výběr právě těchto kapacit o studentu Blochovi hodně vypovídá. Všichni tři uvedení

1/ Theodor Billroth: *Über das Lehren und Lernen der medizinischen Wissenschaften an den Universitäten der deutschen Nation*, Vídeň 1876, str. 163n.

profesoři patřili k inovativním a k nejpokrokovějším reprezentantům Karlovy univerzity, jistě nikoli chudé na vynikající osobnosti: zoolog Berthold Hatschek, narozený roku 1854 ve Skrbni (u Olomouce), pracoval nejprve v oboru embryologie měkkýšů a kroužkvců, už v jednatřiceti letech se stal profesorem a roku 1891 dokončil svou třídílnou učebnici zoologie. Politicky se angažoval ve prospěch sociální demokracie. Roku 1896 byl povolán do Vídně na místo profesora, tam roku 1907 společně s levicovými intelektuály jako Max Adler, Otto Bauer, Karl Renner, Michael Hainisch, Wilhelm Jerusalem a další založil Sociologickou společnost. Těžké deprese, jež ho postihly od první světové války, způsobily, že jeho práce uvízla a už v ní nepokračoval. Zemřel roku 1941 ve Vídni.

Ernst Mach, narozený roku 1838 v Chrlicích (dnes součást Brna), studoval ve Vídni fyziku a matematiku a habilitoval se už ve 23 letech. Roku 1867 se stal řádným profesorem v oboru experimentální fyziky na Karlově univerzitě, v letech 1879/80 byl jejím rektorem a bojoval energicky, leč bezúspěšně proti rozdělení. V letech 1883/84,

tedy po rozdělení, byl Mach zvolen rektorem německé univerzity. Od roku 1885 byl čestným členem pražského univerzitního pěveckého sdružení Bardové.

Když Bloch studoval v Praze, vydal Mach právě svou knihu *Die Analyse der Empfindungen und das Verhältnis des Physischen zum Psychischen* (Analýza vjemů a poměr fyzická k psychickému). Bylo to téma, které nastávajícího lékaře silně zajímalo. Byly to především Machovy filozofické přednášky, které značně zaneprázdněnému Blochovi *dávaly zapomenout, i když toliko na krátké hodiny, na „všechnu lidstva bídu“, již jsem měl na očích na různých těch klinikách!* Mach byl mezi svými studenty velmi oblíben pro svou velkorysost a laskavost jako člověk s velkou dávkou sebeironie; silně působil na mládež, ale i na neakademické čtenáře. Roku 1895 se stal profesorem filozofie ve Vídni, ačkoli se vůbec nepovažoval za filozofa, nýbrž za přírodopytce a badatele v oboru psychologie přírodovědeckého poznání. Roku 1908 napsal svou doktorskou práci z filozofie, fyziky a matematiky o hodnocení Machových teorií i Robert Musil.

Politicky stál i Mach v levém táboře, přátelil se se sociálnědemokratickým předsedou strany, lékařem Viktorem Adlerem. „Machův princip“ se dnes chápe jako předstupeň pozdější teorie relativity. V letecké technice se dodnes běžně užívá fyzikální veličina „mach“ (Machovo číslo), udávající rychlost šíření zvuku v určitém prostředí. Roku 1970 byl jeden měsíční kráter pokřtěn na „Machův kráter“.

Osobně nejbližší měl Bloch k lékaři Alfredu Pribramovi, narozenému roku 1841 v Praze. Už ve dvaceti letech získal doktorát lékařských věd, ve čtyřiceti se stal řádným profesorem v Praze a od roku 1884 byl i přednostou 1. německé lékařské kliniky Karlovy univerzity se specializací na vnitřní lékařství. V šermířském buršáckém spolku Corps Austria je dodnes veden mezi známými bývalými členy. Pribram byl nejdůležitější osobou, s níž Bloch v Praze navázal kontakt, byl jeho vysoce váženým, blízkým profesorem. Mladý Bloch doufal, že u něho získá místo asistenta a tím zahájí univerzitní kariéru.

Během studia absolvoval Bloch od roku 1893 do roku 1897 vojenskou službu jako „jednorroční dobrovolník“ u pražského „pěšího pluku Georg Prinz von Sachsen č. 11“, a sice „na náklady státu“. Jednorroční dobrovolníci byli branci s maturitou nebo s příslušnou průpravou. Po roce prezenční služby se z nich ve zvláštních kurzech

stávali „důstojníci v záloze“. Předepsána byla každoroční cvičení ve zbrani trvající šest až osm týdnů. V Blochově pluku převažovali téměř z 80 procent Češi. Jen 20 se jich hlásilo k německé národnosti - mezi nimi i Eduard Bloch, jenž vyrůstal ve dvojjazyčném prostředí.

Řízným vojákem mohl být Bloch jen stěží, vezmeme-li v úvahu poznámku jeho nadřízeného z roku 1897 týkající se Blochovy „způsobivosti pro službu u útvaru“: „Vzhledem ke své neohrabanosti není pro hodnost kaprála dostatečně vycvičen.“¹

Vedle studia, hodin, které dával, a vojenského cvičení nezbyvalo Blochovi příliš mnoho času na jeho milované dějiny umění. Ale aby se trochu uvolnil, chodil často na koncerty, třebaže - *mimo trochy té hry na housle* - nebyl *aktivním hudebníkem: měl jsem při nich příležitost poslechnout si nejznámější zpěváky a hudebníky tehdejší doby.*

Rozbroje v Čechách

Devadesátá léta 19. století v Praze byla poznamenána národnostními boji, především mezi německými buršáky a mladočeskými studenty. Zcela záměrně vyvolávali vzájemné surové potyčky na známém korzu Na Příkopě nebo se do sebe pouštěli v hospodách. Češi chtěli „českou Prahu“. Jenže Němci se zase nehodlali bez boje vzdát svých staletých silných pozic v Praze, zvláště když mnoho z nich považovalo Čechy - a Slovany obecně - za méněcenné. Početní pražští Židé stáli v té době takřka jako jeden muž na straně Němců.

Před volbami do českého zemského sněmu roku 1895 došlo k těžkým pouličním srážkám, a sice v Jičíně, někdejší rezidenci Valdštejnů, rodišti Karla Krause - a ve městě porážky rakouských vojsk v bojích s Pruskem roku 1866, krátce před bitvou u Hradce Králové. Nepokoje byly vyvolány štvavými projevy třiatřicetiletého radikálního „všeněmce“ Karla Hermanna Wolfa. Štvavá kampaň však tentokrát nebyla zaměřena proti Čechům, ale doslova zuřivě se obracela proti údajným nepřátelům Němců i Čechů: proti Židům.

Wolf pocházel z Chebu, studoval na německé Karlově univerzitě,

1/ Vídeň KA, Relation über die Präsenzdienstperiode 1. April bis 30. September 1897, Budějovice 30. 9. 1897.

*Německý radikální politik
Karl Hermann Wolf*

ale z politických důvodů musel studium přerušit. Roku 1890 založil ostře antisemitské noviny *Ostdeutsche Rundschau* (Východoněmecké rozhledy), od roku 1893 šířené v 5000 exemplářích jako deník po celé monarchii. Jejich název poukazuje na Rakousko jakožto „Východní marku“ Německé říše, tedy „Východní Německo“. Titul nedoplňoval obvyklý dvouhlavý orel Habsburků, ale jednohlavá německá říšská orlice, držící ve spárech svíjejícího se hada, jenž má představovat Židovstvo.

Wolfovým deklarováním cílem bylo vyvázání oblastí německého jazyka ze svazku mnohonárodnostního habsburského státu a jejich připojení k Německé říši. Kromě toho se angažoval ve prospěch rychle silícího antisemitismu. Při vídeňských obecních volbách roku 1895 podporoval ze všech sil křesťanského sociála Karla Luegera; byl velmi hrdý na to, že se Lueger po několikerém opakování voleb stal roku 1897 vídeňským starostou: tím, jak prohlásil Wolf, se „antisemitská strana dostala k veslu alespoň ve vídeňské městské radě“. Wolf se od Luegera naučil štvavými protizidovskými projevy získávat na svou

stranu masy voličů. Byl přesvědčen, že „antisemitismus je mezi obyvatelstvem latentní, že jen musí přijít někdo, aby jej probudil“.

Jako brilantní řečník bouřil Wolf i v českém Jičíně proti tomu, jak je „lid kažen židovským tiskem a hanebně zasviněným židáckým divadlem“, srovnával Židy se škodlivým kůrovcem a s bacily vyvolávajícími nemoci, požadoval „léčbu, která nás zbaví Židů“ a zákaz jmenovat Židy do funkcí soudců či důstojníků. A dále: „Svádíme zápas se Židy i tehdy, když se vydávají za Němce, neboť tím se neseťou jejich typické zvláštnosti. Ani u křtitelnice náš antisemitismus nekončí, právě proto, že na Židovstvo hledíme jako na rasu a jako rasu je potlačujeme.“¹

Následující den po Wolfově bouřlivě oslavovaném předvolebním projevu se na mnoha jičínských obchodech objevily nápisy hlásající: „Juden raus!“ To bylo v té době nové heslo.

Jičínští Židé, kteří dosud žili s křesťanským obyvatelstvem ve shodě, si Wolfovy štvavé řeči nedali líbit a podali trestní oznámení pro „podněcování k nepřátelství“. Při procesu 6. a 7. května 1896 však byl rétoricky velmi obratný Wolf osvobozen. Německonacionální noviny ho oslavovaly jako hrdinu. Jeho popularita značně vzrostla. V důsledku toho získal při volbách nejenom mandát v českém zemském sněmu v Praze, ale roku 1897 se vedle Georga Schönerera stal také poslancem všenněmců v říšské radě ve Vídni.

Badeniho krize

Krátce po volbách vydal ministerský předseda hrabě Kazimír Felix Badeni, pocházející z rakouské části Polska, pro české země Čechům příznivá jazyková nařízení. Podle nich měli úřednická místa dostávat jen ti muži, kteří během čtyř let, tedy do roku 1901, budou slovem i písmem ovládat obě zemské řeči. Toto ustanovení nepostihovalo ani tak české úředníky, kteří většinou stejně uměli německy, jako spíš Němce na územích, kde se hovořilo německy. Mnoho z nich odmítalo učit se česky a dostávali se do zatvřelé opozice proti vládě.

1/ Soukromý archiv Hanse Herbiga, rukopisný protokol procesu s K. H. Wolfem v Jičíně.

Reichsrathsabgeordneter
K. H. Wolf.

Ministerpräsident
Kasimir Graf Badeni.

zur Erinnerung an den Zweikampf
zwischen dem Ministerpräsidenten Kasimir Graf Badeni
und dem Reichsrathsabgeordneten K. H. Wolf
in Wien am 25. September 1897.

(Die Bedingungen waren: 26 Schritt Distanz, dreimaliger Kugelwechsel,
Graf Badeni erhielt beim ersten Gange einen Schuß in den rechten Oberarm).

*Všehněmci exaltovaně velebili
vítěze duelu Karla Hermanna
Wolfa - především na
pohlednicích, jako je tato*

Jejich nejdůležitějším mluvčím byl Karl Hermann Wolf. Dne 9. dubna 1897 přednesl v říšské radě naléhavý podnět namířený proti Badeniho jazykovým nařízením. Nato se i přímo v říšské radě strhla vřava a došlo k divokým pŕtkám mezi zástupci jednotlivých národů. Excesy zabránily jakékoli parlamentní práci, takže činnost říšské rady musela být na několik měsíců zastavena. Národnostní nepokoje, německými i českými novinami den za dnem znovu a znovu rozdmýchávané, se postupně rozšířily na celé české země. Při těchto bojích se i dosud nadnárodní c. k. sociální demokracie rozpadla podle národnostního klíče.

Jedenáctého července 1897 přísahali němečtí radikálové kolem Wolfa na chebské radnici: „Vytrváme, a dokud zůstanou násilná jazyková opatření v platnosti, budeme pokračovat v nejrozhodnějším odporu proti každé vládě.“

Když říšská rada na podzim obnovila činnost, došlo na ní k dalším výtržnostem a potyčkám mezi příznivci politických stran. Dosáhly takové intenzity, že ministerský předseda hrabě Badeni požádal císaře o dovolení, aby směl vyzvat Wolfa na souboj, ačkoli souboje byly v habsburské monarchii zakázány. Císař František Josef dal svolení a v soubojích zkušený Wolf na výzvu přistoupil. Souboj na pistole se konal 25. září 1897. Badeni byl raněn na paži a po této zahanbující

Výtržnosti a rvačky
německých radikálů
ve vídeňské říšské radě, jimž
musela učinit přítrž
až policie

porážce pozbyl poslední zbytek své autority. Karl Hermann Wolf byl nyní na územích monarchie s německy mluvícím obyvatelstvem velkým národním hrdinou.

V listopadu 1897 opět propukly silné nepokoje také v Praze: po uvedení nového rektora české univerzity do funkce táhli čeští studenti s protiněmeckými písněmi na rtech městem, a vyvolali tak ostré střety s buršáky. Češi v Praze nato začali drancovat německé a židovské obchody a zpusťovali Německé divadlo a další německé instituce.

Když 26. listopadu 1897 došlo i ve vídeňské říšské radě k potyčkám mezi příslušníky různých politických stran, neviděl prezident říšské rady jinou možnost než ve smyslu jednoho nového zákona povolal do parlamentu policii. Ta pak poslance tropící výtržnosti násilím vyvedla, mezi nimi i Karla Hermanna Wolfa. Časopis *Illustriertes Wiener Extrablatt* psal: „Předsedové byli zahrnuti nactiutruhačnými výroky a nakonec vytlačeni ven, poslanci byli násilím vynášeni ze sálu, krátce a dobře byly to scény naplněné takovým rozčilením a takovou divokostí, jakou lze těžko vylíčit.“

Císař František Josef nechal pak 28. listopadu 1897 Badeniho v jeho funkci ministerského předsedy padnout. Jazyková nařízení byla krok za krokem oslabována ve prospěch Němců, což zase vedlo k národnostním nepokojům na české straně. Revolta proti vídeňské

vládě začala být tak nebezpečná, že v prosinci 1897 musel být v Praze přechodně vyhlášen výjimečný stav.

V oblastech poblíž hranic s Německou říší stále hlasitěji zazníval požadavek odpoutat se od mnohonárodnostního státu a od Čechů a připojit se k Německé říši. Wolf razil heslo „Germania irredenta“, tedy „nevykoupené Německo“. V severních Čechách získala velkou popularitu píseň: „Ne po straně, leč zpříma / vždy patří v naši vlast, / vždyť důvěra v nás dřímá, / my nedáme se zmást!“

Čechy byly jen zvláště drastickou ukázkou místa s nebezpečně doutnajícími konflikty, jednoho z mnoha v mnohonárodnostní dvojmonarchii. Západní část podunajské monarchie, tedy Předlitavsko (Cislajtánie), vžela v těžké státní krizi, která odhalovala takřka neřešitelné národnostní konflikty. Když pak záhy bylo volební právo rozšířeno na stále chudší a převážně neněmecké vrstvy, dosud vládnoucí němečtí Rakušané ztratili své privilegované postavení - a začali být vůči Němcům, z jejich hlediska rasově méněcenným, stále agresivnější.

Eduard Bloch mezi frontami

Uprostřed těchto zmatků devadesátých let žil a studoval v Praze mladý Eduard Bloch. Cítil vazby k oběma kulturním okruhům, stál mezi národnostními frontami a z obou stran byl nyní ohrožován - a sice jako Žid. Ve svých pozdních memoárech sděluje o pražské době bohužel jen velmi málo konkrétního. Jasně je, že Prahu miloval jako město židovské spirituality, ale v důsledku v té době už každodenních národnostních a antisemitských excesů mu též naháněla strach. Musel v té době zažít mnoho, co ho soužilo, především segregaci a diskriminaci.

V jiné souvislosti se Bloch později zmínil o tom, že jeho oblíbeným sportem byl šerm. Z toho by se dalo vyrozumět, že byl v Praze členem některého německého souborového buršáckého spolku - konkrétně spolku Austria, podobně jako jeho ctěný a blízký učitel Alfred Pribram. Ale právě německé buršácké spolky nasadily v těch letech antisemitský kurz. Například Karl Hermann Wolf se holedbal, že jako první vyhodil ze své studentské jednoty Ghibellinia všechny židovské členy. Povzbuzoval k tomu i ostatní buršácké spolky a prosadil, že židovští studenti už nesměli tak jako dosud navštěvovat Čtenářskou a řečnickou halu

německých studentů v Praze. Židé tak byli vyloučeni i z tohoto ústředního komunikačního centra pražských německých studentů.

O tom všem Bloch ve svých pamětech mlčí. To, že právě z tohoto směru přichází pohrdání a urážky, muselo být pro německy smýšlejícího, ale Rakousku věrného studenta, jakým byl on, velké zahanbení a rozčarování.

Eduard Bloch 13. ledna 1898 úspěšně absolvoval své první rigorózum v oborech anatomie, fyziologie, chemie a fyzika a 29. listopadu druhé ve farmakologii, všeobecné patologii, interní medicíně a patologické anatomii. Když se intenzivně připravoval na třetí a poslední rigorózní zkoušku, na jihovýchodě Čech se odehrála tragédie s dalekosáhlými následky: o Velikonocích 1899 byla v lese u Polné, městečka na Vysočině, nalezena v tratolišti krve nahá mrtvola křesťanské dívky Anežky Hružové. Hlavu měla hlubokým řezem téměř oddělenou od trupu. Okamžitě se vyrojily pověsti, že dívka se stala obětí židovské rituální vraždy. Jako údajný vrah byl zatčen a veřejnosti prezentován nepříliš inteligentní židovský tulák Leopold Hilsner.

Všechny antisemitské listy se plnily krvelačnými historkami. Židé, kdekoli se objevili, se vystavovali nebezpečí, že budou napadeni. Extrémně antisemitský advokát rodiny Hružovy využil procesu k tomu, aby bezmocného Hilsnera pojal jako exemplární případ, tak jak se o to krátce předtím pokoušeli v Dreyfusově procesu ve Francii. Ovšem Hilsnerovi, chudému jako kostelní myš, se nepodařilo tak jako Dreyfusovi dospět k rehabilitaci.

Znalci, kteří byli schopni detailně dokázat, že se zcela jistě nejednalo o rituální vraždu - ta u židů v žádném případě na rozdíl od tvrzení obžaloby nepatřila k rituálu -, zůstali nevyslyšeni.¹ Hilsner byl po dlouhém senzačním procesu bez jakéhokoli přímého důkazu odsouzen k smrti provazem, rozsudek však nebyl vykonán, Hilsner byl však i nadále držen ve vězení. Rozsudek smrti prý „prokázal“ rituální vraždu, u židů běžnou. Všední den českých a moravských Židů, kteří nyní žili ve velkých obavách, ovládaly od té doby antisemitské nepokoje a násilnosti.

1/ Například berlínský advokát Artur Nußbaum: *Der Polnaer Ritualmordprozess*, Berlín 1906. V češtině je k dispozici mimo jiné obsáhlá monografie Jiřího Kovtuna: *Tajuplná vražda. Případ Leopolda Hilsnera*, Sefer, Praha 1994.

V novinových článcích, projevech a provoláních protestoval proti rozsudku člověk nežidovského původu i vyznání, profesor Tomáš Masaryk, pozdější zakladatel a prezident Československé republiky; na pražské české univerzitě byl pak vlastními studenty inzultován a přišel i o své profesorské místo.

Hilsnerův rozsudek smrti byl roku 1901 na nátlak domácího a zahraničního liberálního tisku změněn na doživotí. Na svobodu se dostal po devatenáctiletém věznění teprve v březnu 1918 při generální amnestii pro těžké zločince. Zemřel roku 1928 ve Vídni.

Eduard Bloch se cítil být v důsledku narůstajících antisemitských nepokojů v Čechách ve stálém ohrožení. Tento tak mírumilovný člověk si teď pro případ, že by se musel bránit, bral s sebou dokonce často revolver, ale naštěstí ho nemusel použít. A dělal si velké starosti o matku a sourozence.

Dne 21. prosince 1899, uprostřed antisemitských bouří v Čechách, absolvoval Bloch své třetí a poslední rigorózum v chirurgii, porodnictví, očním lékařství a soudní medicíně.¹ O tři dny později obdržel doktorský diplom s hodnocením „summa cum laude“, tedy s nejvyšším vyznamenáním.

Poté začalo klinické školení u Alfreda Pribrama: *Už tehdy nebylo pro židovského lékaře nic jednoduchého naléztí uplatnění na libovolné klinice, neboť řada profesorů dokázala židovským lékařům vstup na jejich kliniku krajně ztížit, ne-li zcela znemožnit. To byli antisemitsky zaměřeni vysokoškolské učitelé. Jejich smýšlení se neprojevovalo jenom při zkouškách, ale i při obsazování uvolněných profesorských stolců; židovský učenec měl tudíž velmi malé vyhlídky, když se ucházel o uvolněné místo profesora; byli totiž v akademickém senátu velcí vědci, ale malé charaktery!* O to vděčnější byl Bloch svému dobrotivému učiteli Pribramovi: *jeho kolosální zkušenost, jeho prozíravost, jeho rychlé a cílevědomé jednání, zvládání i překvapivých situací, to vše se mi stalo vzorem.*

Během tohoto odborného výcviku se Bloch začal věnovat vnitřnímu lékařství a gynekologii. Ještě doufal v místo asistenta u Pribrama, aby pak mohl v Praze nastoupit univerzitní dráhu.

1/ Praha, UA, s poděkováním Janě Ratajové.

3. Lékařem v Linci

Horní Rakousy

Krátce po ukončení studia byl mladý lékař Eduard Bloch povolán na vojnu. Znamenalo to šest měsíců pracovat jako asistent v některé vojenské nemocnici. Na doporučení jednoho přítele a s velkou přímluvou příbuzného vojenského doktora ve vysoké funkci se mu podařilo odvrátit nutnost sloužit v Čechách. Místo toho byl přidělen k posádkové nemocnici č. 4 v Linci. Bloch Linec neznal, doufal tam ale v klidnější časy než v Praze, bez národnostních a antisemitských útoků.

Prvního dubna 1900 narukoval osmadvacetiletý mladý muž do Lince: *Toto umístění bylo rozhodující pro další běh mého života a v mém životě bylo zřejmě tím nejpříjemnějším. Služba nebyla těžká, představení byli vlídní a bez jinak obvyklé trapné služební pedanterie. Můj přímý nadřízený mi už po krátké době přenechal veškeré vedení celého oddělení nemocí vnitřních. A dále: Zakrátko jsem měl ve městě široký okruh známých, coby lékař jsem měl dobrou pověst a pěknou privátní praxi nejenom pro rodiny důstojníků, ale i pro civilní osoby.*

Ve volném čase Eduard Bloch často podnikal výlety do Solné komory, tak bohaté na přírodní krásy, kam se dalo pohodlně dojet vlakem, a cvičil se ve svých oblíbených sportech: šermu a plavání.

Linec, hlavní město Horních Rakous, idylicky situované na pravém břehu Dunaje, měl kolem roku 1900 s 50 000 obyvateli ještě venkovský charakter. V důsledku příznivé polohy u Dunaje byl Linec starým obchodním městem, biskupstvím s pěknými kostely a kláštery, sídlem hornorakouského zemského sněmu, důležitou vojenskou základnou s posádkami, správním centrem s množstvím úředníků a nadto školským centrem pro město samo i okolní venkov.

Zvláště pyšní byli obyvatelé Lince na to, že v jejich městě často hledali útočiště různí monarchové. Tak například se v Linci usadil z Vídně vyhnaný císař Fridrich III., budoval a pozvedl město a roku 1490 je

Posádková nemocnice č. 4 v Linci, kde Bloch vykonával vojenskou službu

ustanovil zemským hlavním městem arcivévodství nad Enzí. Často tu také pobýval Fridrichův syn císař Maxmilián I. a Linci poskytl řadu svobod. Když Turci roku 1683 oblehli Vídeň, našel na lineckém zámku útočiště císař Leopold I., zvaný „turecký Poldi“. Roku 1723 dal císař Karel VI. na starém Hlavním náměstí na paměť moru deset let předtím postavit barokní trojiční sloup, jenž je dodnes středem města. Císař Josef II. povýšil Linec, dosud podřízený Pasovu, roku 1784 na biskupství.

Nadvlády nad Podunajím se neustále pokoušeli zmocnit sousední Bavoři, ale marně. Po osvobozenecích protinapoleonských válkách, za nichž v Linci řádily francouzské oddíly, dal arcivévoda Maxmilián d'Este na obranu města postavit 32 opevňovacích věží. Když do Lince přišel Eduard Bloch, byly věže zčásti pobořeny, zčásti zastavěny nebo využívány k jiným účelům.

Na druhém břehu Dunaje na výšině Pöstlingberg láká i dnes zástupy návštěvníků barokní poutní kostel. Stále ještě k němu až nahoru vyjíždějí starou elektrickou pozemní kolejovou lanovkou, lineckou pamětihodností, a kochají se krásným výhledem na město a rozlehlou krajinu kolem Dunaje - někdy až do Bavorska.

Linec, kdysi Lentia, byl úložištěm zboží pro obchod v Podunají

Linecké náměstí Františka Josefa kolem roku 1900 s trojičinným sloupem

a důležitým přístavištěm lodí na cestě mezi Pasovem, Vídní a Budapeští. Roku 1832 byla mezi Lincem a Českými Budějovicemi otevřena první rakouská železnice, tehdy ještě tažená koňmi, ale už po kolejích. Kolem roku 1900 bylo hlavní atrakcí města nové velké nádraží Západní dráhy císařovny Alžběty. Zastavovaly tam rychlíky, které spojovaly Vídeň s Alžbětiným rodným městem Mnichovem. Jenže, jak se kriticky vyjádřil tehdejší bankovní úředník Egon Basch, který sem roku 1910 přišel z Prahy, nebylo okolí nádraží v žádném případě „nijak imponující. Nové město se podobalo nějakému selskému městu.“¹ V létě chodila více než polovina dětí do školy bosky. Tento venkovský charakter si „Linz Provinz“ – jak se městu s posměchem říkalo – uchoval do pozdních třicátých let.

Od počátku stavby Západní dráhy roku 1858 měla železnice v Linci své dílny, které poskytovaly velké množství pracovních míst. Největší továrna ve městě vyráběla lokomotivy, jež byly dodávány až do Bosny. Jinak tam byla c. k. továrna na tabák s přibližně tisícem dělníků, loděnice a mnoho malých podniků od pivovarů přes továrnu na fíkovou

1/ Injoest, St. Pölten, Egon Basch: *Wirken und Wandern*, strojopis, str. 21.

kávu až po mlýny. Dvakrát do roka se konaly tradiční velké trhy, které vždy přilákaly mnoho cizích obchodníků. Linec je dodnes důležitým místem nákupů pro obyvatele z okolních venkovských oblastí.

A dodnes je typickým znakem města Lince tramvaj. Jede od nádraží po Landstraße rovnou do centra města, na Hlavní náměstí, odtamtud přes Dunaj do čtvrti Urfahr a zpět. Několik pamětních tabulí upomíná na známé osobnosti, například deska na Zemském domě zmiňuje cestu šestnáctileté princezny Alžběty v roli nevěsty roku 1854 lodí do Vídně, kdy spolu se svým doprovodem strávila jednu noc v prezidiálním traktu lineckého Zemského domu. Linec přijal budoucí císařovnu ve skvostném pavilonu, kde ji uvítala městská honorace a bíle oděné družičky. Večer se město rozzářilo slavnostním osvětlením a pochodňovým průvodem. Jiný pomník připomíná Adalberta Stiftera, jenž je v Linci pohřben. U vchodu do barokního kostela sv. Ignáce, Starého dómu, nalezneme reliéf Antona Brucknera, který zde v letech 1858 až 1868 působil jako varhaník a sbormistr. A na fasádě hostince Schwarzer Bock visí pamětní deska Hedwigy Bleibtreuové, která zde roku 1868 přišla na svět prakticky během průjezdu jejích rodičů herců městem; později se stala známou herečkou.

Roku 1910 pocházelo 7,4 procenta lineckých občanů z Čech, především – podobně jako Eduard Bloch – z nedalekých jižních Čech. Jen každý třetí z těchto přistěhovalců hovořil česky. V jižních Čechách se totiž ještě z velké části mluvilo německy, především tamější Židé byli důsledně bilingvní.

Ale sílíci národnostní boje v blízkých Čechách měly vliv i na malý Linec. Němečtí nacionálové spílali českým dělníkům do „václavských vší“ či „povidlových rytířů“. A noviny *Linzer Morgenpost* protestovaly roku 1899 proti českým kázáním v jednom lineckém kostele: „Spolek pro zkrášlování kostelů si musí uložit za úkol vyhnat Čechy. Němci k Němcům! Němci, kupujte u Němců, jen Němcům poskytnete výdělek a práci, pak Češi sami od sebe odejdou tam, odkud přišli!“¹

Bloch se o tyto rozmíšky příliš nezajímal, byl z Čech zvyklý na mnohem agresivnější boje. Cítil se v Linci dobře: *Na rakouském maloměstě nenutila chudoba k životu v neúctě tak jako ve velkoměstě. Nebyly tam žádné slumy a žádné mimořádné přelidnění.*

1/ Michael John: *Bevölkerung in der Stadt*, Linec 2000, str. 112, 123 a 125.

Velice záhy se Eduard Bloch připojil k malé linecké Židovské obci. Ta vznikla v šedesátých letech 19. století, když stát pozvolna rušil zákazy pobytu pro Židy a některým povolil nastěhovat se do Lince. Roku 1861 se zde konala první židovská svatba; slavila se v jedné kavárně, protože se nedostávalo vhodného prostoru. Lineckou náboženskou obec založili roku 1863, byl postaven provizorní malý chrám a z peněz dárců zřízen vlastní hřbitov. Do té doby bylo třeba nebožtíky nesmírně obtížně převážet po hrbolatých cestách až do Rožmberka v jižních Čechách a pohřbívat na tamějším židovském hřbitově. Mimo to byla vystavěna skrovná modlitebna se školou; ženská část byla oddělena mříží.

Když císař František Josef každému občanu, ať jakéhokoli náboženství a národnosti, propůjčil roku 1867 stejná práva, měli Židé konečně plnou volnost pohybu, svobodnou volbu povolání i veškerá občanská práva, jež jim byla dosud odpírána. Mnoho Židů nyní putovalo z chudých venkovských oblastí do velkých měst: do Vídně, Prahy a Budapešti. A z jižních Čech přicházelo stále více Židů hovořících německy do blízkého Lince.

Malá modlitebna byla pro rychle rostoucí obec brzy příliš těsná a s nadšením se sbíraly dary na novou synagogu. Brzkou realizaci tohoto plánu však umožnil teprve jeden šlechtný dárc: v Linci na svých cestách těžce onemocněl ruský obchodník Izák Segall a po delším churavění tam roku 1876 ve věku 50 let zemřel. Zanechal Židovské obci na stavbu svatostánku 10 000 franků. Slavnostní otevření se konalo už v květnu 1877.¹ Roku 1909 byly v synagoze postaveny varhany a roku 1920 instalováno elektrické osvětlení.

Rabínem linecké náboženské obce byl od roku 1883 po čtyřicet let vysoce vážený Moritz Friedmann. Pod jeho vedením vytvořili linečtí Židé téměř jednolitě společenství s vlastními zvyky, svátky a společenskými událostmi. Sionisté i liberálové si zřetelně uvědomovali, jak důležité je v malém Linci držet pevně pospolu – a zřetelně se vymezovat vůči lidem nežidovského původu i vyznání. Jak později psal Karl

1/ Benedikt Schwager: „Die Jüdische Kultusgemeinde in Linz und ihr Tempel“, v: Hugo Gold (ed.): *Geschichte der Juden in Österreich*, Tel Aviv 1971, str. 43n.

Linecká synagoga byla slavnostně otevřena roku 1877, za „říšské křišťálové noci“ 10. listopadu 1938 do základů vyhořela

Schwager, advokát a představený linecké náboženské obce, scházeli se Židé v určitých kavárnách, „kterým se naopak křesťanští obyvatelé města vyhýbali“. Jeden židovský spolek si například dal jméno Mezi námi!. Sňatky mezi židy a křesťany se rozhodně odsuzovaly.¹

Způsob života Židů v Linci se značně odlišoval od zcela jinak dimenzovaných poměrů ve Vídni: tam žilo kolem roku 1900 na 200 000 Židů, 90 procent všech Židů v Předlitavsku, tedy v západní polovině podunajské monarchie. Pocházeli ze všech zemí mnohonárodnostní říše a ve Vídni se organizovali do četných soupeřících obcí a skupin: liberálové, ortodoxní, sionisté, východní Židé, asimilovaní a mnoho marginálních skupin. Všechna tato uskupení měla vlastní synagogy nebo modlitebny a vedla spolu často prudké vnitřní spory. Po nějaké svornosti nebylo ani stopy.

V Linci naproti tomu neexistovali prakticky žádní ortodoxní židé, které by bylo možno rozpoznat podle oděvu nebo podle jejich jidiš. Tak se také mladý Adolf Hitler, pocházející z Lince, podívoval tomu množství Židů „v dlouhých kaftanech s černými lokny“ a v *Mein*

1/ Dr. Karl Schwager: „Linz 2. Teil“, v: tamtéž, str. 57n.

Kampf psal: „Je tohle taky Žid? byla moje první myšlenka. Takto ovšem v Linci nevypadali.“ Pak si „za pár haléřů nakoupil první antisemitské brožury v životě“. A dále: „Od chvíle, kdy jsem se začal otázkou zabírat, kdy jsem se ze všeho nejdříve na Žida pozorně zahleděl, jevil se mi ve Vídni v jiném světle než dřív. Kamkoli jsem šel, viděl jsem teď Židy, a čím více jsem jich viděl, tím ostřeji se vzhledem odlišovali od ostatních lidí.“¹ Tato mánie, pocit, že člověk je všude obklíčen „východními Židy“, byla kolem roku 1900 ve Vídni široce rozšířeným jevem, v Linci však nikoli.

Na rozdíl od chaotických vídeňských poměrů byla linecká obec s přibližně 600 členy velice homogenní. Atmosféra byla harmonická, protože většina lineckých Židů byla asimilovaná a hovořila německy. Téměř všichni pocházeli z nedalekých jižních Čech, tak jako Bloch. Jisté je, že Blocha Židovská obec v Linci okamžitě srdečně přijala.

Antisemitismus a hnutí opačné

V katolickém Linci tehdy stále ještě existovala stará náboženská nenávisť vůči židům, už židovské děti na národní škole byly cejchovány jako cizinci a „ti, kdož ukřižovali Spasitele“. „Němečtí“ učitelé židovské žáky diskriminovali. Rodiče svým dětem zakazovali hrát si s „dětmi Židáků“. Židovské obchody byly občas bojkotovány.

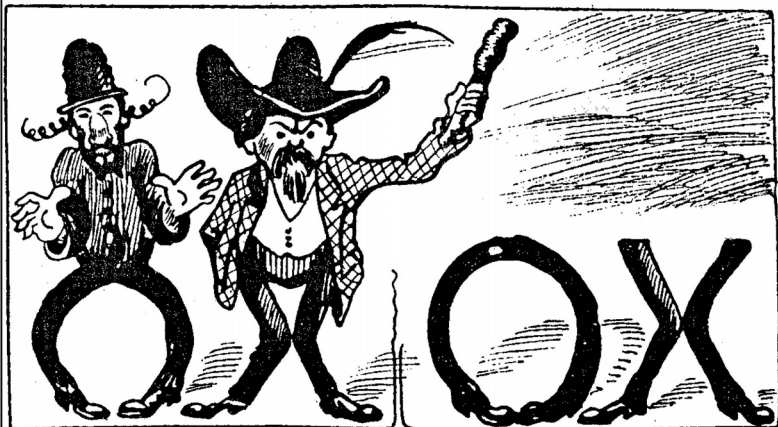
Na úrovni gymnázií byl naopak už cítit vliv všenněmeckého hnutí. Jeho vůdce Georg Schönerer k německonacionálnímu „lineckému programu“ o své vůli roku 1885 připojil árijský paragraf: „Aby mohly být provedeny reformy, o něž usilujeme, je odstranění židovského vlivu ze všech oblastí života nezbytné.“² Židé se nesměli účastnit činnosti plaveckých, veslařských, pěveckých ani jiných spolků. A linečtí němečtí nacionálové začali usilovně protestovat proti přistěhování dalších Židů z Čech.

Roku 1893 upřeli němečtí buršáci v Rakousku svým židovským a v německém duchu smýšlejícím kolegům ze studií ve „waidhofenském

1/ Adolf Hitler: *Mein Kampf*, Mnichov 1940, str. 59n.

2/ Brigitte Hamannová: *Hitlerova Vídeň. Diktátorova učednická léta*, přeložila Alena Bláhová, Prostor, Praha 1999, str. 273.

Interessantes Experiment.

Man stelle den Freisinnjuden und den Sozi
nebeneinander,

hebe beiden die Oberkörper ab, so bleibt ihr
Wähler stehen.

Antisemitská karikatura „neárijského“ dělnického vůdce dr. Viktora Adlera, předsedy sociálních demokratů

usnesení“ oprávnění vykonávat satisfakci nebo se jí domáhat. Postižení tím byli i příslušníci buršáckého spolku Theodor Herzl, Viktor Adler a Arthur Schnitzler, jenž ve svých vzpomínkách toto usnesení s hněvem doslovně cituje: „Každý syn židovské matky, každý člověk, v jehož žilách koluje židovská krev, postrádá od narození smysl pro čest, je neschopen jakéhokoli jemnějšího hnutí. Nedokáže rozlišovat mezi špinavým a čistým. Je to eticky nízký subjekt. Styk s Židem proto člověka zbavuje cti; jakémukoli společenství se Židy je třeba se vyhnout. Žida nelze urazit, a proto nemůže Žid požadovat žádné zadostiučinění za urážky, které utrpěl.“¹

Brzy začaly takovéto slogany kolovat i na lineckých vyšších školách a otravovaly ovzduší mezi „Němci“ a „Židy“. Nesmíme zapomínat ani na antisemitské výtržnosti kolem Karla Hermanna Wolfa v nedalekých Čechách, které Blocha a mnoho jeho souvěrců vyhnaly z Prahy.

1/ Arthur Schnitzler: *Jugend in Wien*, Mnichov 1971, str. 138, překlad do češtiny z: Brigitte Hamannová: *Hitlerova Vídeň*, str. 274.

Avšak vzhledem k tomu, že Linec neměl univerzitu, musely se německé buršácké spolky omezit na linecké střední školy, a i tam rostl počet jejich přívrženců.

Ve zpětném pohledu na svůj život Bloch ve vysokém věku nikterak neskrýval, že už kolem roku 1900, kdy se tam usídlil, byl Linec *baštou antisemitismu*. Například během Badeniho krize se tam konal „Německý národní den“ Svazu Germánů, jenž šířil Schönererovo heslo, runovými písmeny vyvedené: „Čistotou k jednotě“ – myšlena byla čistota německé krve, která se musí co nejúzkostlivěji vyhýbat mísení s krví židovskou (ale i slovanskou). Kromě toho se účinkem na provincii nemíjely ani populistické štvavé projevy ostře antisemitského a katolického vídeňského starosty Karla Luegera.

Vzhledem k těmto problémům chtěla linecká obec přimět své mladé členy k tomu, aby se příliš neasimilovali, ale sebevědomě a bojovně se angažovali ve prospěch celku. Tak se část linecké obce kolem dr. Karla Schwagera začala velmi záhy zajímat o sionismus, tedy židovský nacionalismus, a tím o budování Palestiny.

Nur Deutsche (Arier) haben Zutritt.

„Vstup povolen jen Němcům (árijcům).“

V lineckých mládežnických skupinách usiloval Schwager o to, aby pocit židovské solidarity posílil i u dětí liberálních a nábožensky vlašných rodičů. Tak roku 1911 založil pro lineckou mládež jako protiváhu německonacionálního a antisemitského hnutí Wandervogel místní skupinu turistického svazu Blau-Weiß (Modro-bílí), a sice pro chlapce i dívky. Při turistických výpravách ve skupině, pořádaných každý týden, se posiloval pocit soudržnosti. Pravidelně, často velmi namáhavé zvyšování tělesné zdatnosti bylo pro pozdější studenty o to důležitější, že se brzy museli na univerzitě bránit násilným útokům buršáckých spolků. Vedle toho se mladí lidé učili trochu hebrejštinu a židovskou historii. Ale také tancovali a hráli divadlo. A záhy navázali linečtí sionisté kontakt s vídeňskými sionisty a vyměňovali si zkušenosti.

Už před rokem 1914 existoval v Linci Židovský národní fond, jenž

sbíral příspěvky do „modré kasičky“, tedy pro Palestinu. Úspěšným prodejem zboží židovských značek a židovských obrazů velmi zdařile napodoboval čilý Německý školský spolek.¹

Na skok v Drážďanech

Vojenská služba v Linci končila Eduardu Blochovi 30. září 1900: *Jako mávnutím proutku uběhl i můj pobyt v krásném městě nad Dunajem.* Hodnocení měl výtečné, zejména co se týkalo jeho charakteru: byl popisován jako člověk přívětivý, kamarádský, humánní. Jakkoli „výtečné“ však bylo jeho hodnocení ve vědeckých oborech, v praxi mu byl jednoznačně připsán určitý nedostatek obratnosti. Za „zručnost při chirurgických úkonech“, „znalost ekonomicko-administrativní služby“, „znalost vojenského lékopisu“ dostal totiž jen prostou známku „vyhovující“. Jinak ale je Bloch „velmi pilný, vytrvalý, spolehlivý, pořádkumilovný a flexibilní“ a mimo službu „velmi slušný, chodí čistě upraven“. Výslovně bylo doporučeno jeho přijetí do důstojnického sboru vojenských lékařů. Jako místo svého budoucího působení úředně udal Prahu.²

Než jsem se rozloučil, byl jsem z velmi mnoha stran vyzýván, abych v Linci zůstal a otevřel si tamtéž praxi. Tato myšlenka v sobě jistě skrývala velmi mnoho lákavého; lékařské poměry nebyly pro ordinaci židovského lékaře nepříznivé, jakkoli byl Linec už tehdy baštou antisemitismu.

Mezi těmi, kdo mladého lékaře prosili, aby zůstal v Linci, byla zcela jistě i zámožná rodina Kafkova. Pocházela rovněž z Čech, přišla však do Lince o generaci dřív a výrazně se tam angažovala v židovské obci. Mladší dcera Kafkových, tehdy třiaadvacetiletá Lilli, o mnoho později napsala: „Když opouštěl mé rodné město, postrádali jsme ho víc, než dokážu vyslovit.“³

Bloch měl ovšem velké plány: *Já jsem však především myslel na*

1/ Dr. Karl Schwager: „Linz 2. Teil“, v: Hugo Gold (ed.): *Geschichte der Juden in Österreich*, Tel Aviv 1971, str. 58.

2/ Vídeň KA, Qualifications-Eingabe, Garnisons-Spital Nr. 4 in Linz (Kvalifikační zápis, posádková nemocnice č. 4 v Linci), 30. 9. 1900.

3/ Washington USHMM, RG-10 239, Lilli Bloch: How I met my husband.